

Durmitorske legende

Odabrala i priredila
Sonja Živaljević

Ilustrovala
Nikoleta Ćorović

Turistička organizacija Žabljak, 2023.

Područje Durmitora, uprkos dugim i hladnim zimama, oduvijek je bilo naseljeno. U nazivima mjesta, rijeka, vrhova, polja, nalazimo tragove Grka, Ilira, Rimljana, Slovena, Turaka, pa i tajanstvenih plemena kakvi su Kriči.

Prolazile su ovuda razne vojske, pješice, na konjima. Sijevale su, osim munja, strijele, kopljata, mačevi, noževi i jatagani, puške.

Prolazili su, sporo, dugi trgovački karavani. Bogati trgovci s pratnjom. Ubogi prosoci i razuzdani velikaški svatovi. Pljačkaši ovaca. Poštari u žurbi, kojima je konj bio vredniji od života.

Prolazili su kraljevi i kaluđeri. Bjegunci. Zidari i slijepi guslari. Učitelji.

Prije svih njih, a dosta dugo i sa njima, bili su ovdje, na oblacima, u maglama, u jezerima, na kao sječivo ostrim liticama, bogovi, sveci, vile, vragovi, aždaje, zmajevi, krilati konji, zduhaći i druga neobična stvorenja.

Ko zna, možda i neki od nas osjete prisustvo nekih od njih.

Na Durmitoru, tom čudu prirode i ljepote, na kom ništa - nikada - ne miruje, sve je - uvijek - moguće.

Između zmajeva i vila

Zmajevci

Da, naravno, osim bogova, vila, junaka i mudrih čobana, na Durmitoru su živjeli i zmajevi.

E sad, gdje tačno, teško je reći. Njihove koščice nikada nisu (ili još nisu) nađene. Možda na najvišim vrhovima (izbor je veliki). Možda u najdubljim jama (ni toga ovdje ne fali). Možda u pećinama, iza vodopada, u kanjonima Tare i Pive. Ipak, najvjerovatnije u ćoškovima tamnih jezera, skrivenih visokim stablima smrča i jela...

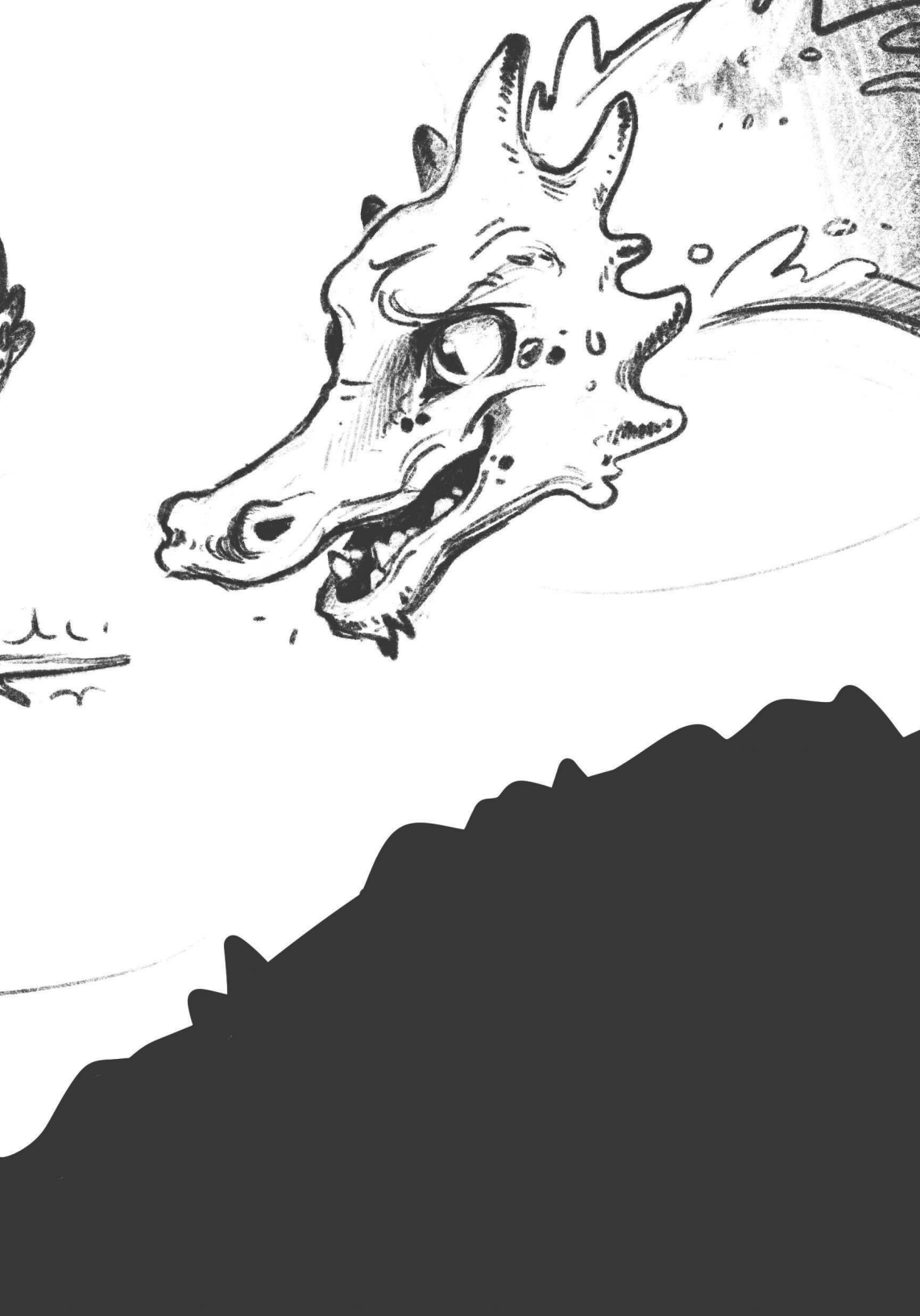
U svakom slučaju, i durmitorski zmajevi bili su ljubitelji lijepih djevojaka.

Durmitorske djevojke nisu su se razlikovale od vila po ljepoti. U doba zmajeva bile su i veoma visoke, snažne i spretne, veoma dosjetljive, ali nisu uvijek uspijevale da izmaknu kandžama i krilima ovih napasnika.

Na jedan izvor uvijek hladne i posebno ukusne vode, one su često išle zajedno, pogotovo u predvečerje. Kada bi se ka izvoru stuštila krilata grdosija, dohvatile bi grane i kamenje, drvene posude, hrabro se borile da sačuvaju jedna drugu. I svoj omiljeni izvor. Nisu odustajale, ali, uporan je bio i zmaj. Redovno je navraćao, a nerijetko se vraćao s plijenom duge kose i rumenih obraza.

Tako ovo mjesto i izvor dobiše ime Zmajevci.

Šavnička aždaja

Da li je gradić Šavnik dobio ime po rječici Šavnik, ili je bilo obrnuto – ne zna se. U svakom slučaju, neodvojivi su. Hladna i veoma pitka rječica izvire nedaleko od gradića i uvijek trči da siđe među ljude.

Vjerovali su ti ljudi da njihova rječica potiče iz jednog velikog i dubokog podzemnog jezera. Tokom ljeta, imala je veoma čudnu naviku. U jednakim vremenskim intervalima ona bi – jednostavno umukla. Presahla. Nestala!

“Evo, spopade je opet mukavica”, govorili su tada Šavničani.

Za sve je bila kriva – aždaja, objašnjavali su. Ona živi u velikom, dubokom podzemnom jezeru. Velika je, ružna, ima ogromne čeljusti. Zimi samo spava, a ljeti ponekad izviri na mjestu gdje Šavnik izlazi iz podzemnog jezera i protrese glavurdom i pokaže svoje trule zube, a od njenog užasno smrdljivog daha rječica – potpuno se povuče!

“Ma ko ne bi, fuj?!”, podržavali su Šavničani svoju rječicu.

Čobanin i đavo

Skriven u zelenilu kanjona, po jednoj maloj zaravni, dugoj svega desetak metara, teče potok Nozdruč. Njegov kratak put završava se naglo, padom sa ivice zaravni pravo u naručje Tare.

Na kratkom Nozdruču su nekad radila čak dva mlina. Pored njih je bilo tek toliko prostora da se konj natovaren žitom sveže i spusti vreća. Iznad glave, od grana i lišća jedva se uočavao komadić neba.

Gledao je u taj komadić, tragajući za poodmaklim suncem kako bi odredio vrijeme, i Koča, čobanin iz sela visoko iznad rijeke, skidajući s konja vreću ječma.

Znao je on da će proći čitava noć dok i posljednje zrno ne prođe između dva mlinska kamena. Zato kraj potoka naloži vatru, rukama uhvati nekoliko lijepih riba za večeru, očisti ih i natakne na pruće te ostavi pored. Trebalo je sačekati da drva izgore i napravi se dobar žar. No, umoran, Koča se prisloni uz mlin i utonu u san.

Nije prošlo mnogo (bar se njemu tako činilo), prenu se od plamena koji mu suknu u lice i otvori oči. Imao je šta i da vidi: prekoputa sjedi đavo i duva u vatru i pepeo, sve ka njemu. Ne uplaši se Koča nego mu uzvрати na isti način.

Duvali su tako jedan na drugoga, preganjali se dugo, sve dok se nisu obojica nagutali dima i dobro umorili. Koča tada predloži opkladu: da ispeku ribe koje je spremio, a onaj čija riba izgori – glavom da plati.

Đavo pristane, ali da čobanin prvi peče ribu. Bio je siguran u pobjedu jer je neprekidno duvao u vatru i potpirivao je. Već je skakao od sreće i pokazivao rukom:

- Evo, gori, gori! Izgorela ti je riba, gotov si!!!
- Priđi ti bliže i pogledaj – veli mu mirno Koča.
- Nije to izgorelo, negu su se ugarci prislonili uz ribu! Nagni se na ovu stranu...

Prevari se đavo i primače vatri da bolje vidi. Čobanin uto hitro dohvati žar i baci mu u oči i lice. Dreknju nečastivi, uhvati se dlakavim rukama za velike dlakave uši i odskoči od bola i ljutnje u visinu, toliko da se prevrnu unatrag i sa litice surva u ledenu Taru.

I nikad više nije došao na potok Nozdruč da prepada čobane i seljane.

Todor, Ružica i vile

Volio je Todor Ružicu, lijepu djevojku iz susjednog sela, od kada je znao za sebe. Zajedno su odrastali, čuvajući ovce i jagnjad, trčeći raširenih ruku pitomim durmitorskim dolovima, pričajući o vilama i vragovima, zakopanom blagu i gradovima od zlata i srebra.

Planinske vile posmatrale su sa visina kako Ružica iz ljeta u ljeto postaje sve ljepša i umilnija, a njena koža nježna kao cvijet divlje ruže. No, i Todor izrastaše u stasitog momka, iz ljeta u ljeto sve privlačnijeg i snažnijeg. Vile mu se približiše i često su ga zvale da im se u predvečerje, kada su se spuštale u podnožje planine, pridruži u kolu.

Bila je to za Todora čast i privilegija. Vile su samo odabranim dozvoljavale da igraju u njihovom kolu. Naravno, nije zaboravljao Ružicu i viđao se s njom često, ali vile nije mogao da odbije.

Postojao je, istina, jedan uslov za učestvovanje u magiji zvanoj vilino kolo. Ljudsko biće, tj. mladi momci ili iskusni junaci, nisu smjeli da imaju pri sebi ništa od metala.

Todor je o tome vodio računa, ali jednom zaboravi da ostavi nož koji je kao čobanin uvijek nosio.

Usred radovanja u igri, vile ugledaše nož i žestoko se naljutiše. Da li je to bio povod da na površinu izbije i njihova zavist prema Todorovoj ljubavi i odaynosti Ružici – teško je znati. Ali, kako je opštepoznata činjenica da su gorske vile često sujetne i osvetoljubive, ova pretpostavka ima osnova.

Todor nije imao vremena da o tome nagađa. Vile ga dograbiše, podigoše ga do oblaka i baciše niz litice.

Silovit je to strmoglav bio. Pavši na grudi, na srce ispunjeno ljubavlju, Todor odlomi jedan dio planine. Tako je vrh u blizini Prutaša dobio ime Gruda, a dolina u kojoj je nesrećni čobanin sklopio oči – Todorov do.

Velika tuga Ružicu, djevojku nježnu kao cvijet divlje ruže, odvede daleko, daleko od pitomih dolova djetinjstva i mladosti. Nikada se više nije vratila u ovaj kraj.

Prutaš – spomenik osvete

Godor je bio omiljen među čobanima i njegova sudbina teško ih je toga dana pogodila. Sa vilama su i ranije imali neraščišćenih računa, a sada su mogli, dok im je u srcima rastao gnjev, da ih čuju kako se na vrhu planine raduju svojoj osveti, kako se smiju i pjevaju čak, nastavivši da igraju u kolu.

Najzad, umorne, zagrlivši jedna drugu, one se umiriše i zaspale.

Čobani su u međuvremenu smislili kako da im se osvete. Povezali su svoje štapove (pruteve) i najduže grane koje su pronašli u šumi. Napravili su tako merdevine i neopaženo se peli uz strme litice planine. Na vrhu zatekoše vile u snu. Nečujno i vješto, njihove duge kose boje zrelog žita uvezali su u jedan snop, a potom kosu privezali za veliku stijenu. Jedan, dva, tri... gurnuše stijenu niz planinu. Nepodnošljiva bol probudi vile. Njihovi krici zaustaviše i sunce koje samo što nije bilo sasvim zašlo.

Stijena je vilama iščupala kosu, a u kosi je bila njihova moć. Gologlave i jadne, pobjegle su u tamu pećine koja se i danas, po njima, naziva Vilina pećina.

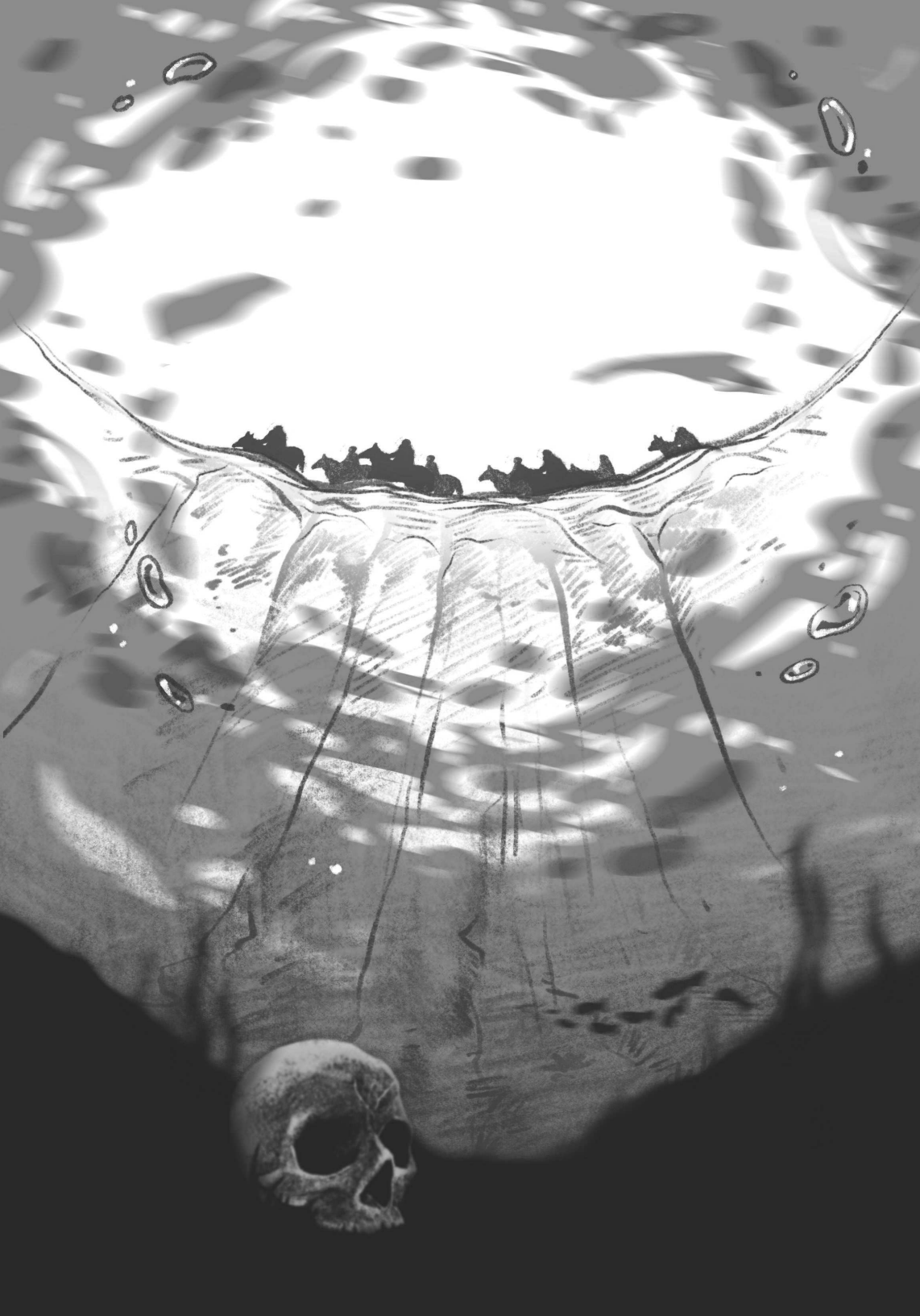
Duge merdevine od pruteva i grana ostadoše tamo gdje su ih čobani prislonili, uz planinu i – vremenom – postadoše kamen. Po njima ova planina dobi ime Prutaš.

*

Ali, kako skoro sve durmitorske legende imaju i zanimljive varijante, postoji i drugačiji kraj ove priče. Kada su, vezane kosama za veliki kamen koji su čobani gurnuli sa vrha krenule za njim ka ambisu, vile su pokušavale da se svojim dugim noktima zadrže za stijene. Očajne, klizeći naniže, ostavljale su duboke tragove grebući površinu stijena – nalik na pruteve, koji se i danas mogu vidjeti.

Jezerske vječne tajne

Konj crvenih krila ili: priča o Jabučilu

Nekada davno, Crno jezero je bilo jednako lijepo i ljubavno kao danas. Ušuškano, zagrljeno, zaštićeno Međedom. Kao da su gorsku ljepoticu zbog krupnih crnih, dubokih očiju ljubomorne boginje pretvorile u dva jezera, a bog zvijeri se potom od tuge okamenio, zagrlivši svoju dragu posljednji put. Da zauvijek ostane u njenim zjenicama.

Nekada davno, Crno jezero je bilo jednako ravno i mirno kao danas. Uglavnom. S vremena na vrijeme, nekim čudom, iznenada bi se na jezeru podigli veliki talasi. Prestrašeni, čobani su, sakriveni iza stabala ili čak popevši se na drveće, gledali kako se jezero ljulja kao da će se sasvim podići i zaploviti kao barka nebom. Istina, nebo bi tada sasvim posivjelo, sunce bi nestalo, a talasi bi bili crni kao najgušća noć. Propinjali su se i tukli, toliko da bi ih i spopadala i bijela pjena.

Nekada davno, iz crnih i zapjenjenih talasa Crnog jezera iskakao je, munjevito, uz strašan njisak, snažan konj vrelih sapi i crvenih krila. Letio je pastuv okolo, jurišao na kobile koje su oko jezera slobodno pasle. Kada bi s jednom zadovoljio strast, udario bi je potom u stomak, kako ne bi rodila krilato ždrebe.

I bilo je tako sve dok nije nastao grad Pirlitor i u njega se uselio vojvoda Momčilo. Vojvoda bijaše veoma visok i težak, uz to nemiran i neumoran (volio je da mu kosa leprša dok juri duž litica kanjona), pa konjima pod njim lako pucahu koljena. Nijedan mu nije

bio dovoljno dobar.

Sazna vojvoda od slugu za crne talase i napast crvenih krila.

Naredi svojim da ponesu bubnjeve i drugo što može galamu da napravi, pa se svi sakriše u šumi blizu jezera. Čekali su. Najednom nestade sunca, nebo posivi, a jezero se zaljulja i uskomeša. Iz crnih talasa iskočiše uz njisak crvena krila i zaletješe se na jednu šarenkastu kobilu na obali.

Taman kad je htio da siđe s kobile, Momčilo i momci zalupaše u bubnjeve i razne drangulije svom snagom. Konj se preplaši i ne stiže da kobilu ritne u stomak. Tako ona, kad dođe vrijeme, oždrijebi krilatog konja. Istina, njegova krilca ne bijahu crvena već bijela, kao sniježna kapa na Međedu, a dlaka mu je tokom dana mijenjala nijanse i sjaj, baš kao i jezero. Zato su svi bili u pravu, i oni koji su tvrdili da je zelenkastosivkast, i oni koji su bili uvjereni da je riđ, i oni koji su ga nazivali doratom (crni at)...

Mnogo se pričalo po Durmitoru, a potom i šire, o krilatom ždrebetu. Ljudi su mu se radovali, davali mu razna imena, tepali mu, smišljali pjesme o njemu, zamišljali ga kako leti iznad Jezera, preskače kanjone Tare, Komarnice i Pive, vijuga između durmitorskih vrhova... Ipak, najviše ga je, naravno, volio vojvoda Momčilo. Ljubomorno je čuvao svog krilaša Jabučila, čak i od pogleda drugih.

Kada je Momčilova žena Vidosava spalila Jabučilu krila kako bi pomogla kralju Vukašinu da zauzme

Pirlitor, kada je konj vidio smrt svog gospodara, smogao je toliko snage da stigne do Crnog jezera i svu svoju bol utopi u njemu.

A možda i da pronade utjehu. Jer, kažu da se ponekad, i dan-danas, kraj jezera može čuti nešto kao lepet širokih krila i nešto kao tužni konjski njisak.

Kako je nastalo Crno jezero

Sveti Sava sa jednim učenikom išao preko Jezera ka primorju, te svratio u manastir u podnožju Durmitora da prenoći.

Manastir se nalazio usred varošice, u lijepoj dubodolini, okruženoj šumom i zaštićenoj od vjetrova visokom planinom.

Kaluđeri dočekaše svetog Savu slatkim riječima dobrodošlice. No, čim se on smjesti u sobičku i opruži noge, kaluđeri se dogovoriše da mu podvale jer nisu mogli povjerovati da je među njima pravi svetac. Jedan od njih zakolje pijevca i ubaci ga krišom u vunenu torbu svetog Save.

Krene ujutru Sava na put, kad – trče za njim kaluđeri i viču:

– Ej, oče, ti što sebe svecem nazivaš, što nam noćas ukrade pijevca?!!

– Bog i anđeli s vama, šta to kažete?! Zar ja da nešto ukradem? I to manastirsko!

– Jesi, jesi!!! – povikaše kaluđeri i strgoše Savi torbu sa ramena.

I zaista, u torbi nađoše zaklanog pijevca.

Iznenaden i ljut, Sveti Sava planu:

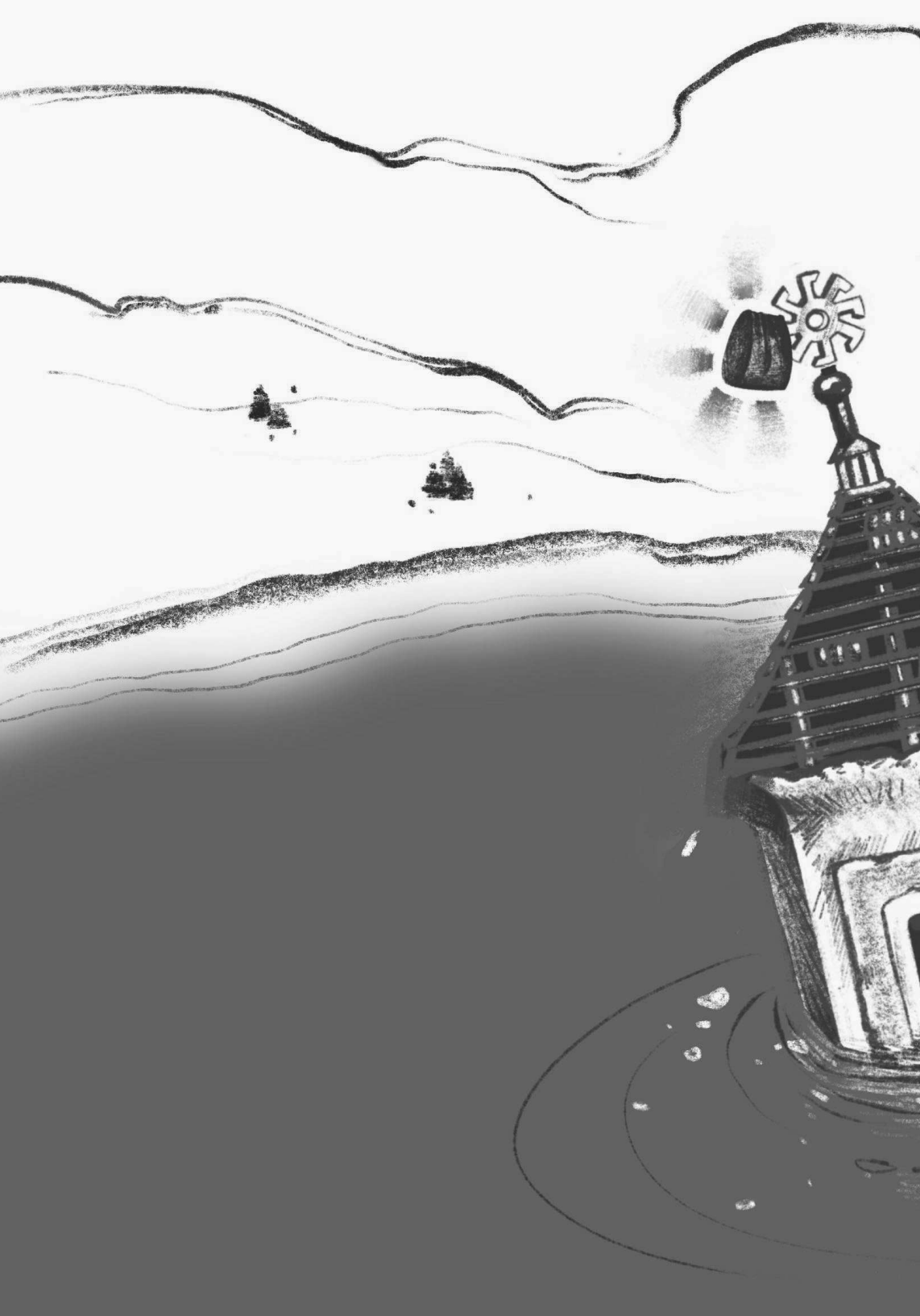
– O, crni, grešni kaluđeri! Dabogda se zemlja provalila ispod vašeg manastira, ne zvalo se

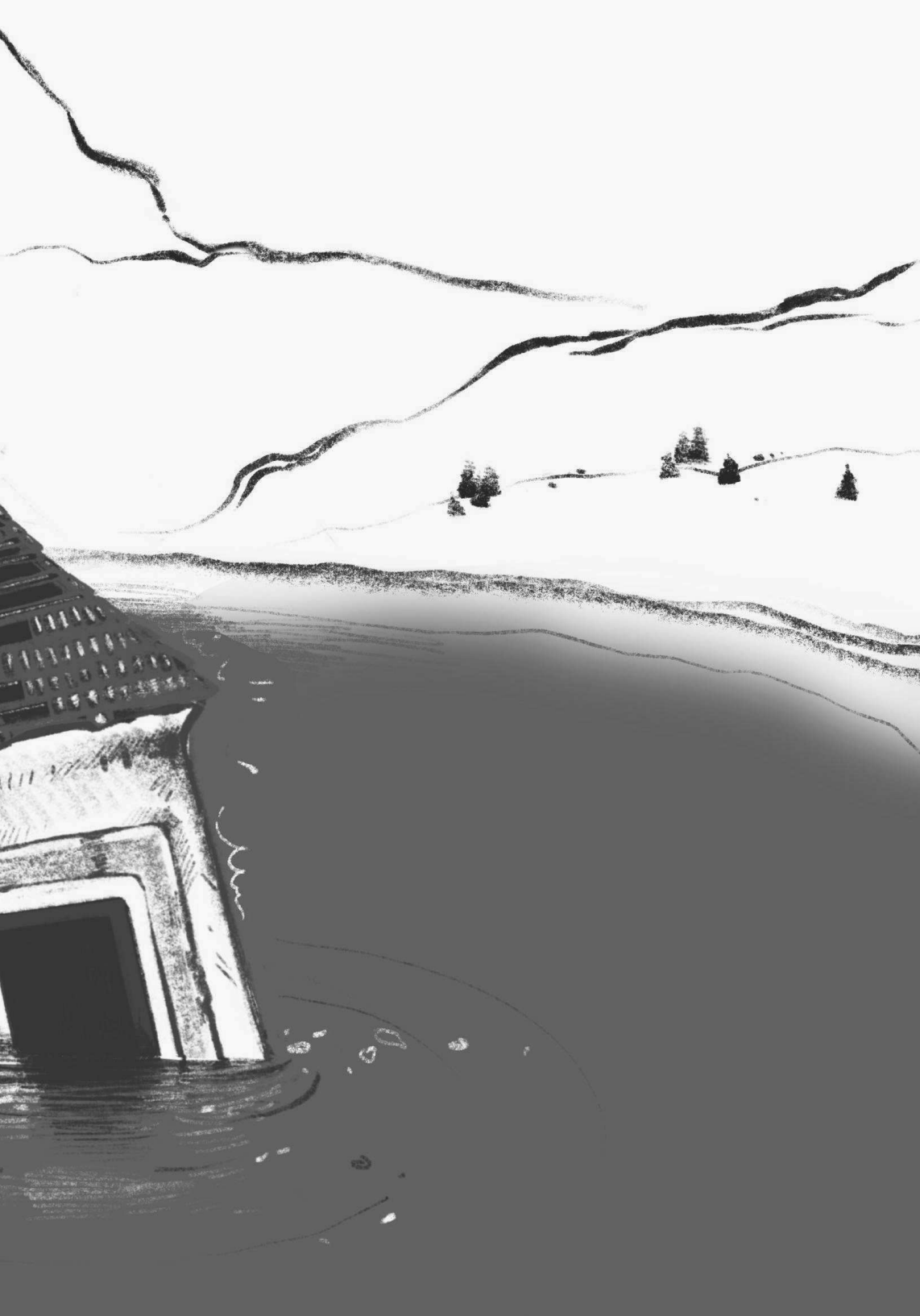

ono vaše mjesto ni varoš ni selo, no se zvalo Crno jezero.

Ustuknuše sveštenici, sada oni u nevjerici. Sava napravi znak krsta iznad zaklanog pijevca na zemlji i on oživi, pretvorivši se u tetrijeba, zaleprša krilima i pobježe u šumu.

Potuljeni, kaluđeri krenuše nazad, ali se uskoro preneraziše: od njihovog manastira nije ostalo ništa, ni miris tamjana. Zemlja se u dubodolini provalila, čitava varošica potonula u bezdan. Nije bilo ničeg sem širokog, mirnog tamnog jezera i mrgodne planine koja se u njemu ogledala.

Savina voda

Nije na mjestu Crnog jezera nikad bio manastir, ni varošica, već samo obično selo, tvrde drugi.

E, njegovi seljani nisu povjerovali da im je u gostima pravi svetac, pa podvale Savi da je domaćinu kod kog je sa učenikom noćio ukrao pijevca.

U srdžbi, Sava ih prokune pa se zemlja ispod njihovih nogu otvori i navali voda. Seljani se razbježeše na tri strane, pa tamo gdje ih je bilo najviše nastane veliko Crno jezero, manja grupa jedva se spasi od manjeg jezera, a za trećima, nekolicinom, krenu potok, današnja Otoka. Od kuća u selu ne osta nijedna.

U svakom slučaju, Svetog Savu je dugo držala ljutnja. Pokušao je da je ublaži penjući se najvišim durmitorskim vrhom sve više i više, bez predaha. Mršavi mladić jedva ga je sustizao, ne usuđujući se da progovori.

Kako je planinski vjetar rastvarao ljutnju, raslo je kajanje u svečevom srcu. Kaluđeri ili seljani, svejedno, tek – odgovor na nepravdu bio je pretjeran.

Putnici stadoše tek kad se nađoše na vrhu Durmitora. Sjedoše da odmore, a učenik, vidjevši nemir i bol na Savinom licu, izvadi koru hljeba da jede i reče:

– Eh, oče, šteta što ovdje nema neke vodice da se umoran čovjek napije, okrijepi. A teško je, bogme, i suv hljeb žvakati...

Bez riječi, a kako bi makar malo olakšao svom

stegnutom srcu, svetac uze štap, udari njime u jedan kamen u blizini i napravi po njemu znak krsta. Kamen se rastvori kao cvijet na četiri dijela. Iz sredine kamena pokulja bistra izvorska voda.

Od tada, na ovoj „nemogućoj“ visini izvor ne prestaje da teče. I svjedoči kako griža savjesti može i dobro da donese, stvori čuda. Samo treba savjest imati.

*

Izvor je, prirodno, dobio ime po tvorcu. Kod Savine vode ljeti se skupljaju momci i djevojke, tu se upoznaju i druže. Djevojke vjeruju da ako popiju tri gutljaja vode sa ovog izvora i pomisle na momka koji im se dopada, tada će im se ispuniti želja da se za njega i udaju. No, kako se nerijetko dešavalo da se očekivanja ni posle više puta ponovljenog rituala „tri gutljaja“ ne ostvare, uzdisale su, čuvajući ovce ili noseći vodu, mijeseći hljeb, skidajući kajmak, pletući vunene čarape, ili tužno gledajući u vatru u kolibi punoj sjenki i mirisa luči:

“Eh, moj zaludnji odu
Na Savinu vodu!”

Vražje jezero

Jezera (Jezerska površ) nekada su bila sva pod gustom borovom šumom. U visoki crni bor što se ponosno uzdizao iznad ostalih, udari jednog ljeta zalutala munja i tako šumu zahvati plamen. Za nevolju, dunu jak vjetar i raznese vatru na sve strane.

Šuma ko šuma, u to doba prepuna svakojakih stvorenja, ali među njima nijedna nije bila otporna na vrelinu. Zato se razbježaše – divljač naviše uz Durmitor, vile u oblake, a vrag i vražica u jezero nasred Jezera. Zato ono i dobi ime Vražje jezero.

Na dnu jezera vrag i vražica napraviše dvorac od ledenih kristala. Od dvorca se širi studen kroz vodu, koja je inače toplija od vode u drugim durmitskim jezerima.

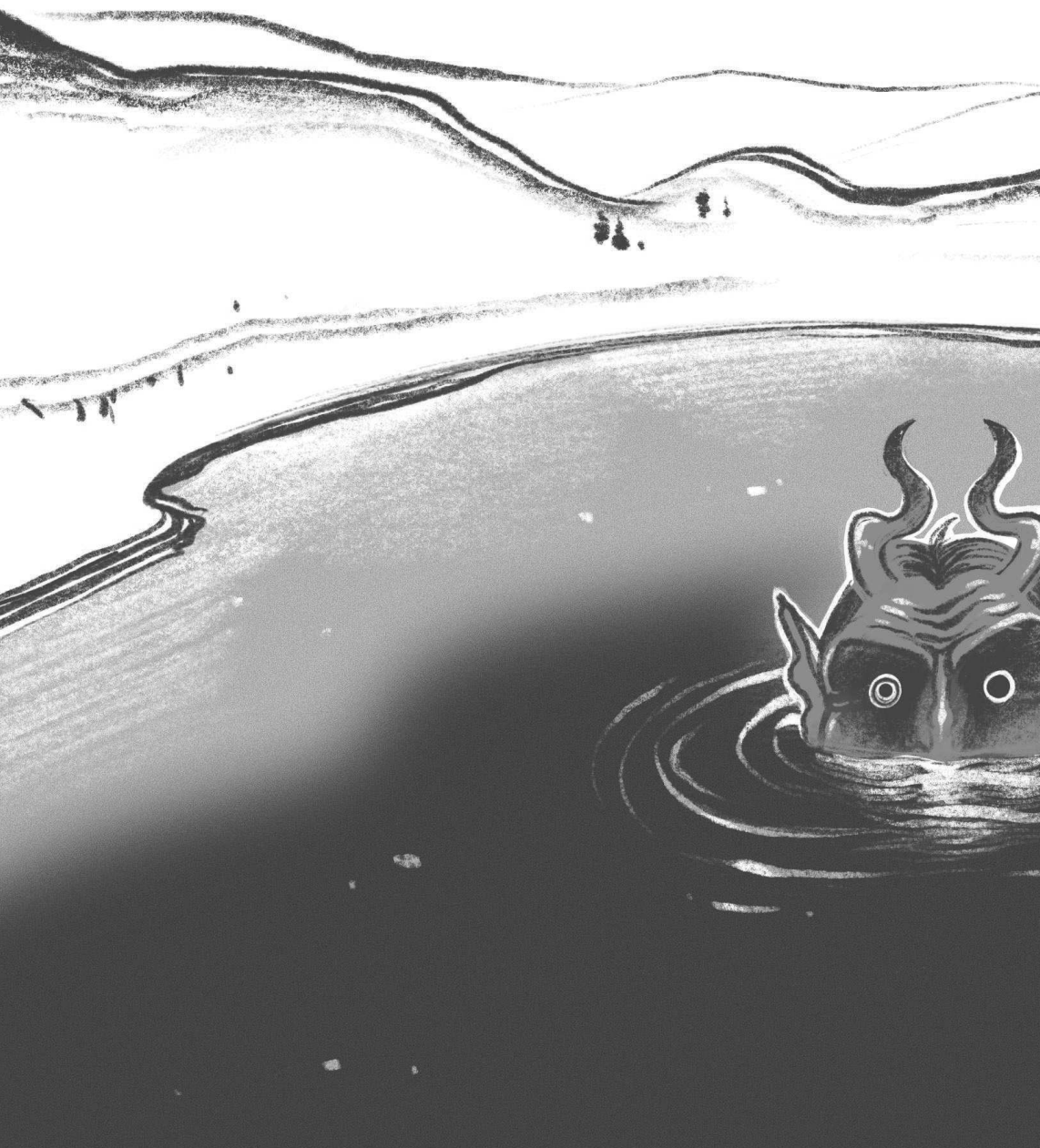
Kažu da se vrag u predvečerje pomaljao iz vode, pa čak ponekad izlazio na obalu. I ovaj vrag je bio majstor prerusavanja, te se ponekad pretvarao u crnog bika, a nekad u crnog konja. Kao bik pase okolo i riče tako da sve uzdrhti od njegovog glasa. Kao konj njišti i rže, propinje se i skače, jurca čas tamo čas ovamo.

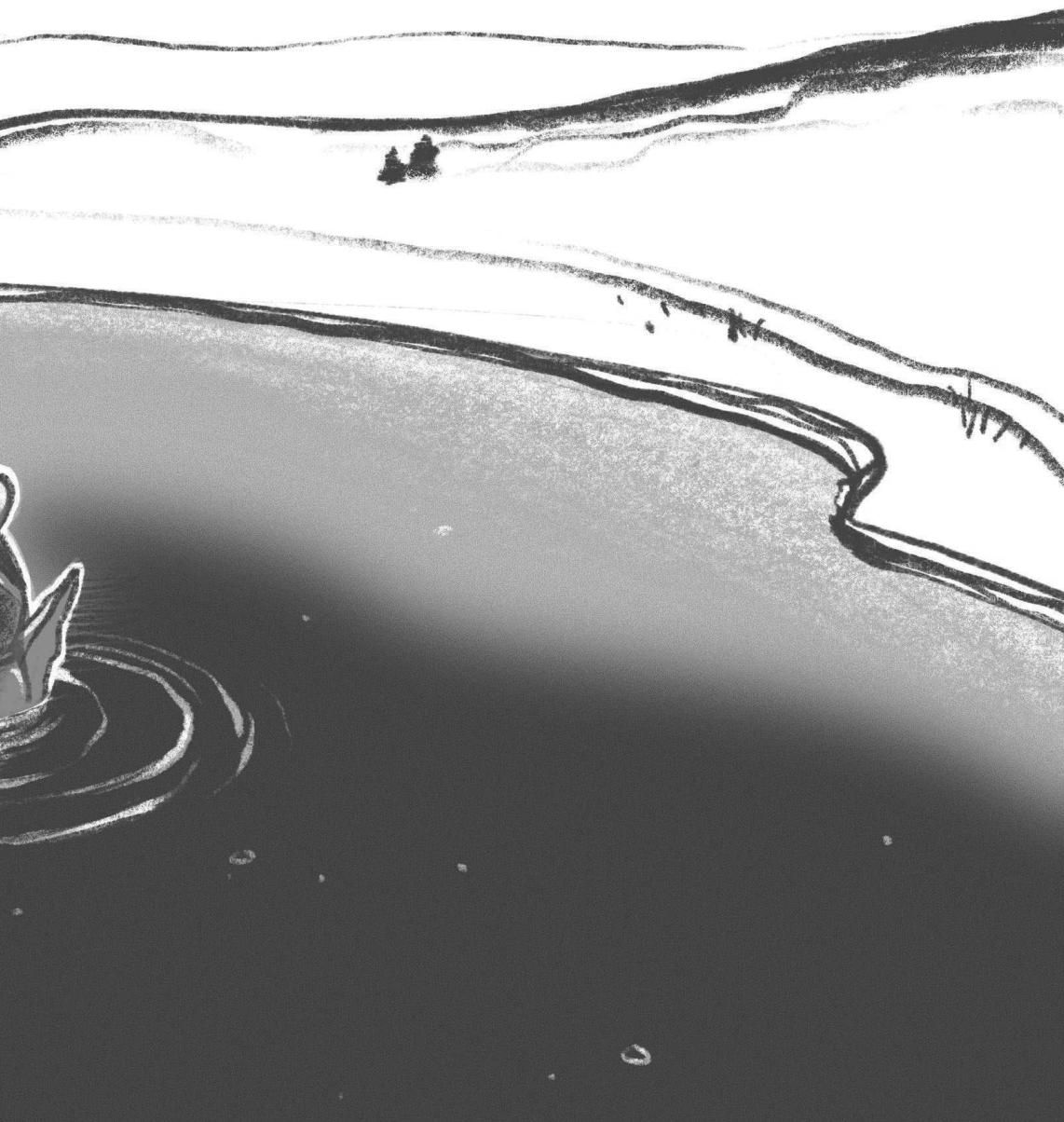
Iako ne mnogo vješti plivanju, momci i djevojke bi se ljeti rado kupali u Vražjem jezeru. No, dešavalo se često, kažu, da čim djevojka zapliva, iz svog dvorca iskoči vrag, zgrabi je i odvuče na dno. Ako bi zaplivalo neko mlado i lijepo momče, iz dvorca bi iskočila vražica, zgrabila ga za noge i odvlačila u svoje malo ledeno carstvo.

I zaista, dosta mladih ljudi je nestajalo na jezeru. E sad, da li zbog vražjeg posla ili hladnih izvora i grčeva...

U svakom slučaju, na obali vraga već dugo niko nije vidio.

Vrag i Sveti Ilija

Dok je Sveti Ilija jurio na kočijama po nebu, sve se živo plašilo njegovih munja. Jedino mu je vrag iz Vražjeg jezera prkosio i rugao mu se.

„Nema većeg delije,
brži sam od Ilije!
Samo leti Ilija,
voda mi je milija!”

Sveti Ilija je htio da ga kazni jednom specijalnom ljubičastom munjicom, da mu isturpija roščiće i osmudi rep, ma, sprži ga čitavog! Ali to nije bilo lako, vrag je uvijek uspijevao da mu izmakne, tj. uskoči u jezero. Sjutradan, nastavljao bi da mu se ruga.

Sveti Ilija je prvo nagovarao Jezerce da ubiju vraga, ali oni nisu baš bili voljni da se time bave. Tada svetac nagovori Ognjenu Mariju da sprži mangupa, ali i da kazni Jezerce za odbijanje da to učine.

Ognjena Marija je dala sve od sebe da ognjem dokrajči vraga, ali rezultata nije bilo. Hladno jezero štitilo ga je od njenog plamena. Teže su prošli Jezerci, plamen je bez muke gutao stogove sijena, drvene krovove, ograde...

Kad Sveti Ilija vidje sve to, zamoli (ali zamoli!) jednog Jezerca, poznatog lovca, da mu pomogne. Jezerac pripremi luk i strijelu, te zauze busiju kraj jezera. U prvi sumrak, iz vode poče da se pomalja glava vraga, a lovac odmah zape luk. Strijela pogodi cilj i

voda ubrzo ponovo posta potpuno mirna, glatka, svilenkasta, kao trag puža.

Zminje jezero

Da, bila je to jedna od onih strašnih durmitorskih zima, kada i kamen puca od hladnoće, kada postane neizdrživo hladno ionako hladnim zmijama.

Pokušavajući da se ugriju, one su, sa raznih strana, krenule ka izvoristu Mlinskog potoka (na kom je nekad zaista radilo više mlinova pa je tako dobio ime), skrivenom u gustoj, neprohodnoj šumi.

Tu se završilo njihovo izbjeglištvo. Sve su se, sklopčane i isprepletene, zamršene kao velika stara ribarska mreža, smrzele. Pokrivao ih je dugo snijeg. Padao je te zime iznova i iznova, kao d anikad neće stati. Onda su padale kiše. Kada su se, najzad, kroz sasušene iglice promolile ljubičice, na izvoristu se ukazalo jezero, nevjerovatno zelene boje. Visoke, guste smrče dobile su ogledalo, u kome su, začuđene, mogle da vide svoje neobične šare, poput onih na zmijskoj koži.

I voda jezera bila je, i ostala hladna – poput zmijske kože.

A tišina..., tišina oko Zminjeg jezera je jedinstvena. I lakša od vilinog pera i gušća od sjećanja.

To je ona tišina u kojoj se iz jedne košuljice bezbolno isklizne, a nova jednako glatko prihvata. U kojoj metamorfoza nema ama baš nikakvih ograničenja i uslova.

Zabojsko jezero

Na desnoj obali Tare, na planini Zaboju, postojalo je veliko jezero oko kog su čobani i čobanice rado čuvali stada. Sočna trava prijala je ovčama i govedima, ali i mladićima i djevojkama ovdje bijaše ljepše da se druže nego po vrletima.

Čobanica Stana još bijaše neudata djevojka, a jednog majskog dana ona na Zaboju, sama, pripivši se uz stablo zaraslo u paprat, rodi djetence.

Bijaše to velika sramota. I za djevojku, i za njenu porodicu, i za čitavo bratstvo.

Stana, u velikoj muci da sakrije grijeh, izbezu-mljena od slabašnog plača i straha, zubima pregrize pupčanu vrpcu, umota u paprat djetence i skrivajući se, često na koljenima, dođe do vode i predade joj zamotuljak.

Okrenu se brzo i pobježe preko Tare, u manastir Dobrilovina. Kaluđerici je primiše da im čuva ovce na Jelinoj gori, ne znajući njenu priču.

No, nije Stana dugo bila manastirska čobanica.

Zbog njenog nepočinstva, na desnoj obali Tare podigne se silan vjetar, kakav dotad nikad niko doživio nije. Svi potrčaše u kolibe i kuće, a poneko je zagrlivši čvrsto najbliže stablo gledao u čudu kako nastaje džinovski kovitlac iznad velikog jezera na Zaboju, kako podiže čitavo jezero u oblake i odnosi preko Tare, na lijevu stranu, na Jelinu goru.

Na Jelinoj gori, čobanica Stana gledala je u nebo iznad sebe. Džinovski kovitlac zastao je iznad njene glave. Jezero se sruči i potopi grešnu djevojku.

Tako se jezero sa Zaboja premjestilo sa desne na lijevu obalu Tare, ali mu je ostalo ime, Zabojsko jezero.

Kukutnja luka

Na polovini puta između Žabljaka i Šavnika, nedaleko od rječice Bukovice, postojao je nekada lijep gradić. Jedne zime, toliko je ovdje snijega napadalo da se činilo kako se više nikad iz njega neće kaćun pomoliti.

Proljeće je došlo naglo. Jedne tople, mirisne noći, u trenutku kad su sove umukle, kad su lisice spustile repove a psi podigli njuške, sa brda nadnese-nog nad gradićem krenu velika lavina. Lomeći drveće kao slamke, čupajući i noseći sve pred sobom, tutnja-jući i rastući, srušivši usput i jednu crkvicu, lavina se sruči u Bukovicu.

Sniježno brdo pregradi rijeku. Od nabujale vode ubrzo nastade jezero. Kako voda nije mogla da otiče, jezero je raslo i raslo tokom noći, sve dok nije preplavilo čitav usnuli grad i potopilo sve stanovnike.

Ostala je živa samo jedna baba. Nju je morila nesanica pa je, da bi prekratila noć, izašla rano iz grada i popela se na obližnji krš da se nadiše vazduha.

Kad je baba razaznala da jedan po jedan krov nestaje pod vodom, počela je da zapomaže iz sveg glasa, da kuka i leleće. Njeno kukanje odlijegalo je poljem i budilo žitelje okolnih sela, ali za pomoć već je bilo kasno. Kada su se prosuli prvi zraci sunca, Bukovica je tekla svojim starim tokom, a gradića više nije bilo. Sa njim je potonulo i njegovo ime. Mjesto na kom se nalazio nazvaše po babinom kukanju Kukutnja luka, a stijenu na kojoj je stajala starica, jedini preživjeli stanovnik – Kukutnji krš.

Snaga, junaštvo, strast

Visoka

Ablizini današnjeg sela Novakovići živjela je nekad Visoka. Žena gorostas.

Po ljepoti joj, kažu, ni zvijezde na nebu ni vile na oblacima nisu bile ravne. Bijelo lice krasila je jagodasta nježna rumen, oči su joj bile tamne i duboke, po sredini zelenkaste kao da se u njima neprestano Tara ogleda.

Ljudi su se divili ne samo njenoj čudesnoj ljepoti nego i ogromnoj visini i snazi.

Čelom je, kažu, mogla vrh Durmitora da dotakne, ramenom je mogla brdo da podupre. Kao od šale čupala je visoke borove i jele i nosila ih ispod miške.

Dok su druge Durmitorke na glavi nosile štruglje pune toplog tek pomuženog mlijeka, Visoka je na glavi nosila blokove kamena sa durmitorskih vrhova u ravnicu. Pretpostavlja se da je to činila kako bi čobanima i putnicima raskrčila staze i olakšala krstarenje Durmitorom. Od tih stijena pored Vražjeg i Ribljeg jezera isklesani su kasnije stećci.

Nažalost, na Durmitoru tada nije bilo gorostas sa kojim bi Visoka dijelila ovakve korisne poslove ili uopšte svoje dane i godine. Ostala je sama do kraja života. A živjela je dugo, kažu – više od 400 godina.

Rasječeni kamen

Danas ga je teško razaznati na Ivici, ogranku Durmitora, jer je dio njega ugrađen u novi put. Šteta, jer je imao visinu i obrise čovjeka.

Bio je zbilja neobičan, kao sabljom rasječen, pa su ga ljudi tako i nazvali: Rasječeni kamen.

Mogao ga je rasjeći jedino – ko drugi do veliki junak Marko Kraljević, sestrić vojvode Momčila.

Krenuo Marko da sazna nešto više o svom porijeklu i da posjeti ujake, u visokim planinama punim zvijeri. Na putu ga je pratila posestrima, vila Ravijojla.

Ni vili ni Marku ne bijaše svejedno kad zađoše u začarani kraj. Krckanje grana pod kopitama bubnjalo je u nježnim vilinim ušima. U gustom šumi svjetlucalo je mnogo sitnih očiju i mnogo zapetih vrhova repova. Nebo se činilo beskrajno daleko, nedostižno.

– Slušaj, Marko, da se mi lijepo vratimo, divlji je ovo kraj, ko zna da li ćemo uopšte naći te tvoje ujake...

Marko se nije obazirao, vjerovao je svome Šarcu i svojoj desnici ruci, ali ga je vilina priča sve više nervirala.

– Eto, čuješ sad taj vjetar... Ne znam ni što smo kretali na uzaludni put. Samo će nam neka četa vragova skočiti na ramena... Što je meni ovo trebalo, ah jadna ja, evo mi se kose uplele i

zamrsile, haljine se iscijepale, pera će mi iz kri-
la poispadati....

Naljuti se plahoviti junak pa potegne sablju da
Ravijojlu, makar mu bila i kuma, zauvijek ućutka. Sre-
ćom, vila se hitro zakloni iza visokog kamena, i tako
Marko, umjesto po vili, raspali po kamenu i raspoluti
ga, skoro do dna.

Eto, baš tako je nastao Rasječeni kamen. Nika-
ko drugačije.

Herceg Šćepan i tarske vile

Ima jedno mjesto na desnoj obali Tare, ispod Gradine, koje seljani zovu Vilino groblje. Na toj maloj zaravni koja je danas zarasla u trnje i travu, leži bez nekog reda nekoliko većih stijena. Tu je, kažu, sahranjeno šest tarskih vila.

Bilo je to u vrijeme kada je herceg Stjepan, gospodar ovih oblasti, želio da oženi sina. Zapravo, kako je to nekada bio običaj, da se orodi sa moćnicima „zemlje latinske“ i tako osigura mir na granicama svoje zemlje.

Dogovori su bili uspješni i herceg se vraćao iz prosidbe preko mora i brda sa svatovima i nevjestom, koju niko nije mogao vidjeti jer bijaše pod dugačkim velom. Na konjima, naravno, polako savladaše i Durmitor idući ka planini Ljubišnji. U Tepcima odlučio je da zanoće u Vojvodinom dolu i pripreme se za prelazak Tare. No, tek što su se malo odmorili, Stjepan posla izvidnicu (četvoricu odabranih svatova) u Duboki do:

– U Dubokom dolu je **brod*** i tu ćemo sutra preći Taru. Ali, poslušajte me: čim stignete u Duboki do, ležite zajedno po dvojica, tako što ćete jedan drugome zavući noge u nogavice, a onda dobro otvorite oči i naćulite uši – pamтите ono što će se zbiti.

* (gaz, mjesto za prelaz)

I tako, leže njih četvorica u mraku i tišini u Dubokom dolu, kad, oko ponoći, sa stijena iznad njih začuše se čudni glasovi. Načuljiše svatovi uši i shvatiše: vile se dozivaju.

– O, Tankosava!

– Evo me, Pletikosa!

– Posestrimo moja draga, jesi li ikad vidjela ovo čudo: jedno tijelo sa dvije ljudske glave na suprotnim stranama?!

Tankosava (da l' iz pećine il' sa neke guste krošnje) malo počuta pa reče:

– Takvo čudo nikad vidjela nisam, niti sam za njega čula, tako mi sedamdeset i sedam izvora na Ljubišnji. Nego, slušaj posestrimo! Sjutra će ovuda proći herceg Stjepan i sa svatovima na konjima Taru pregaziti. Kada budu nasred Tare, naše raspletene kose pustićemo niz maticu pa ćemo zaplesti sve konje i tako ih potopiti, i konje i svatove.

Svatovska izvidnica se izvuče iz nogavica i vrati u Vojvodin do, ispriča hercegu Stjepanu sve, od riječi do riječi. On onda naredi da probude i dovedu potkivače. Bunovni, nisu baš odmah razumjeli šta se, u gluvo doba noći, traži od njih.

– Moje dobre slugе! Sjutra ćemo Taru pregaziti,

a vi ćete noćas potkovati konje, ali ovako: potkovice ćete naopačke okrenuti, čavle zabijati odozgo i šiljke ostavljati, ne zavrtati ih pri potkivanju.

Kao dobre sluge, potkivači potkovaše konje naopačke.

No, nisu samo oni dignuti iz sna. Ustadoše i ostali, da čuju detaljna uputstva o sutrašnjem prelasku Tare. Herceg je bio precizan:

– Ponavljam: kad budemo nasred Tare, hladne i valovite, povadite sablje i njima sijecite vodu oko sebe, sve do dna. Vjerujte mi, znam zašto vam ovo govorim.

Sjutradan, kad stigoše do gaza, svatovi povadiše sablje. Tara je tekla ovdje pitomo kao i uvijek, kao da spava, ne obazirući se na putnike.

Čim su svatovi zagazili, vile svoje raspletene kose pustiše niz Taru, pa ih je voda brzo zaplitala oko nogu konja.

Istovremeno, svatovi su kao sumanuti prelazili rijeku mahnito sijekući vodu oko sebe, lijevo i desno, sve do dna.

Sijevale su sablje, zanosili se konji i junaci, posrtali, vrtjeli u krug, ali ipak svi živi izadoše na drugu obalu.

Tu, ispod Gradine, na maloj zelenoj zaravni, okupiše se da se prebroje i da predahnu. Imali su šta i da vide: osim mlade i svekra, svih svatova, naopako potkovani konji iz vode su izvukli i šest vila! Četiri više nisu bile žive, a dvije su jedva disale, teško ranjene. Trebalo je da im herceg Stjepan presudi. Tankosava i Pletikosa s ono malo snage zamoliše ga da im pokloni život, a one će mu, obećaje, velikim dobrom uzvratiti.

– Ali – dva para zelenkastih očiju slala su slabšaše munje ka hercegovom vreloj čelu – ako nas pogubiš, nikad sreće u životu nećeš imati.

Nisu hercega uplašile vilinske prijetnje. Bez riječi, zamahnuo je sabljom. Dvaput.

Na istom mjestu svatovi sahraniše vile i zato ono dobi ime Vilino groblje. Mnogo kasnije su čobani ovdje pronalazili vilina rebra.

– Čudna su bila ta rebra – pričali su. Dovoljno je bilo da se ognjilom kresne o vilino rebro pa da iz njega sijevnu varnice kao iz ugarka.

*

Ova priča ima i nastavak.

Sahranivši vile, svatovi nastave prema planini Ljubišnji.

Na jednom vrhu zastanu, da se konji malo odmore, kad odjednom dunu jak sjeverni vjeter i podiže

veo sa mladine glave. Bljesnu ljepota lica njegovane Mlečanke, zarumenjene od planinske visine, uokvirena dugom kovrdžavom crnom kosom kojom se obijesno igrao sjeverac, ugrabivši svojih pet minuta.

Hercegu se pomuti pamet od ljepote kakvu nije vidio, a vidio je mnoge jer putovao je mnogo, i na istok i na zapad.

Uveče, kada su stigli u grad, naredi da mu u sobu dovedu nesuđenu snahu. Uzalud je ona kumila i molila, hercegova volja bila je neprikosnovena.

Teška je to bila noć i za Šćepanovog sina. Čim je svanulo, skočio je na konja i otišao, daleko, sve do Stambola. Tamo se, bijesan na oca, poturčio i postao turski vojskovođa.

Herceg, pak, pokuša da nađe mir svojoj duši na zapadu, kod Latina, ali na putu mu straže u Kotoru oduzeše sve blago. Ostade praznih šaka, bez sina, sa nezadovoljnom mladom ženom.

Obistinila se tako, kažu, predskazanja tarskih vila.

Stradanje vojvode Momčila

Bilo je rano nedjeljno jutro, svjež i prugasto od zaostale izmaglice. Vojvoda Momčilo je, kao i svake nedjelje, polazio u lov.

Sa zidina grada Pirlitora, pogledom vatrenih i nemirnih crnih očiju, drhćući od zime, ispraćala ga je mlada supruga Vidosava. Na drugom kraju kamenog zida stajala je ponosno Jevrosima, vojvodina sestra.

Voljela je Jevrosima te nedjeljne polaske muškaraca u lov. Sa Momčilom su uvijek išla i sva njegova braća, njih devetorica, zatim sinovi njegove braće, kao i četrdeset momaka, stražara. Vojvoda se među svima izdvajao visinom i snagom, ljepotom čela, skupocjenim ogrtačem i ukrašenom sabljom. Izdvajao ga je i slavni Jabučilo, krilati konj kom su se svi divili a kom je vojvoda jedino otvoreno pokazivao veliku ljubav.

Sve je bilo kao i obično. Lovci nisu ni slutili da ih, nedaleko, u zasedi čeka vojska kralja Vukašina.

*

A sve je počelo onako kako i danas često počinje - bezazlenim dopisivanjem.

Pirlitor je bio na važnom putu koji je vodio od bogatih primorskih gradova u unutrašnjost Balkana

i dalje na sjever i jug. Između durmitorskih vertikalna i dubokog kanjona Tare, dočekivao je, propuštao i carinio trgovce, zadržavao glasonoše i poštare da sazna novosti. Preko njih su iz Pirlitora išle vijesti o bogatstvu vojvode Momčila i njegove porodice. O njegovom oružju i krilatom konju.

Tako je i kralj Vukašin koji je stolovao u Skadru saznao da vojvodina tamnooka mlada žena ne djeluje zadovoljno i srećno. Da, kao da vojvoda više mari za svog Jabučila, brojnu braću i sestre s kojima se o svemu dogovara, nego za nju.

I tako počese da putuju tajna pisma između toplog Skadra na mirnoj Bojani i hladnog Pirlitora na nemirnom Durmitoru. Malo po malo, slatke kraljeve riječi o slatkome životu pored mora, o zlatu i svili, suncu i narandžama, budile su nadu u neki drugačiji život.

Kralj Vukašin u jednom pismu predlaže da Vidosava otruje muža.

„Ali to je naprosto nemoguće“, odgovarala je ona.

„Svako jelo sprema i prije Momčila proba njegova sestra Jevrosima. Svaku čašu vina prvo probaju njegova braća i bratanci.“

Povratka više nije bilo. Vidosava je željela da

što prije ode iz tog kamenog grada. Mrzjela je snijeg na vrhovima kom sunce ni u avgustu nije moglo ništa. Mrzjela je šetnje do jezera u kojima stanuju vragovi i krilati pastuvi. Mrzjela je poglede ka njenom stomaku koji nije rastao iako su svi to očekivali. Htjela je da se oslobodi svega. Skovala je plan.

„Dođi sa vojskom u nedjelju. Momčilo će, kao i svake nedjelje, krenuti u lov. Jabučilo i sablja su moja briga.“

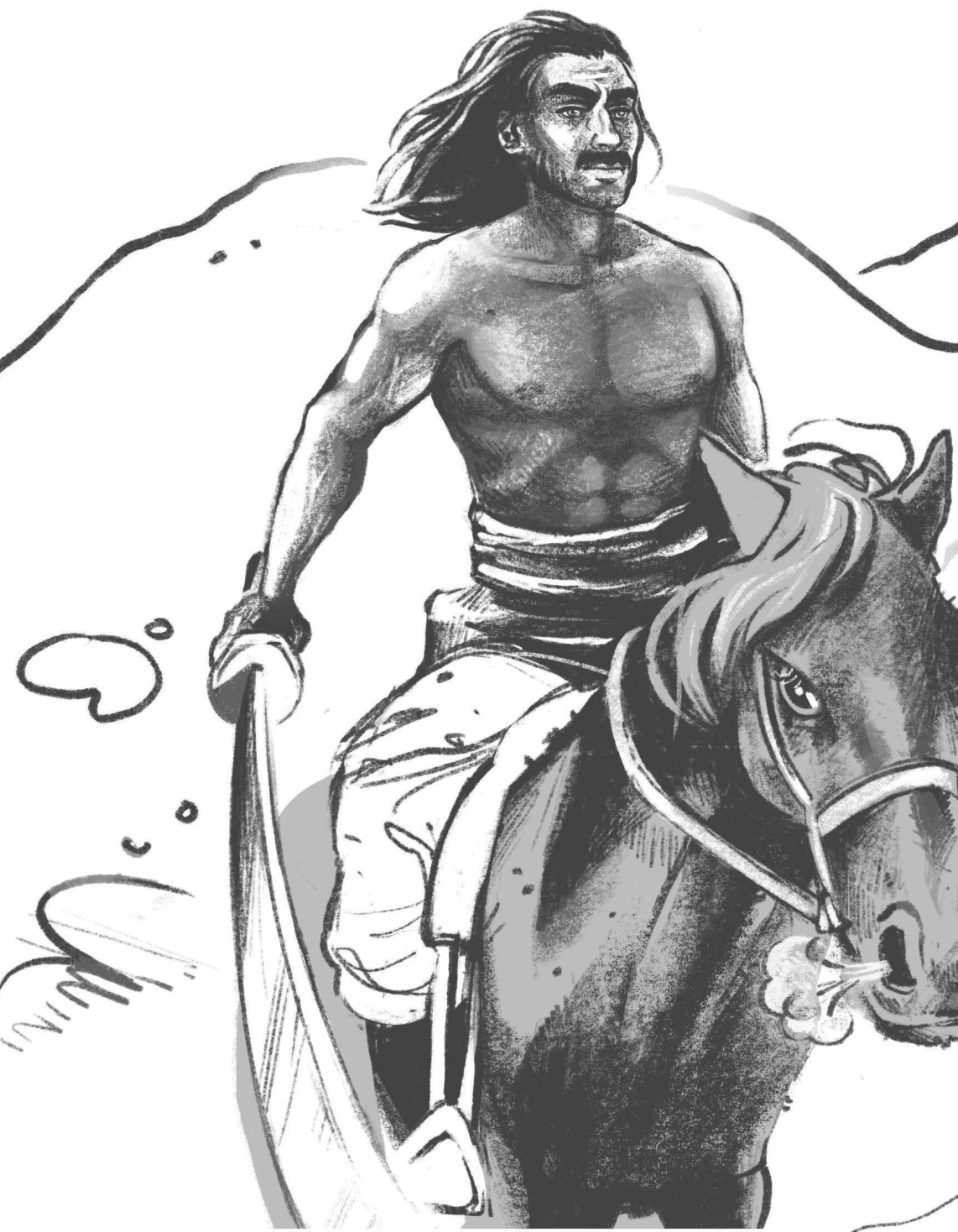
Kralj sa vojskom tokom noći stiže do Jezera i ulogori se u šumi nedaleko od Pirlitora.

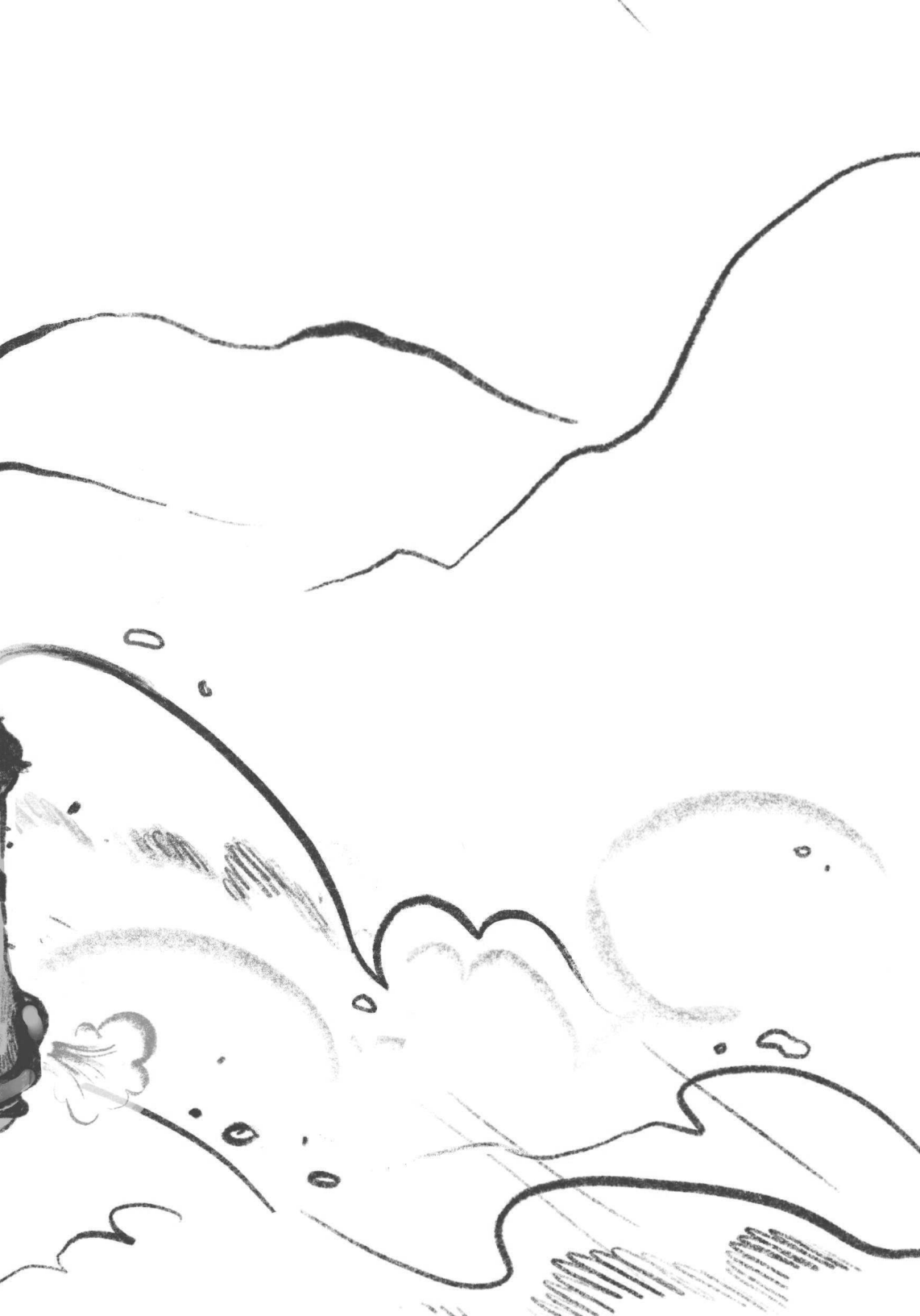
U gradu su spavali svi osim Vidosave. Vrelog čela i hladnih nogu, ona se izvuče iz postelje i ode u konjušnicu. Baš tada, kad se prvi put oglasiše pijevci, Jabučilo je protezao svoja krilca i ona ih namaza lojem i zapali svijećom, potom čvrsto pritegnu ono što je od njih preostalo i pokri da se ne vidi.

Hitro i na vrhovima prstiju, vrati se u odaje i izvuče sablju Momčilovu iz divno ukrašenih korica. Napuni korice slanom krvlju i ubaci sablju.

*

Čudan je osjećaj tog jutra imao vojvoda Momčilo kad je uzjahivao Jabučila. Pomisli da je to možda zbog magle koju je sanjao, magle u kojoj nestaju njegova braća i bratanci. Ali kad ih uskoro, samo što su

krenuli u lov sa svih strana opkoli silna vojska, postade mu jasno.

Nastade nemilosrdna bitka. Vojvoda potegnu mač ali ga ne mogaše izvući iz korica, bio je s njima slanom krvlju slijepljen.

– Mač! Dajte mi bilo koji mač! – povika Momčilo.

– Izdade me Vidosava! Udrite!

Borili su se hrabro. Vojvoda je sjekao sve oko sebe bez prestanka. Ali, jedan po jedan padahu braća. I bratanci. I stražari.

Kada, u jednom trenutku, vojvoda ugleda samo devet konja, bez konjanika, malaksaše mu ruke, izgubi snagu od tuge.

– Jabučilo! Idemo u Pirlitor! Hajde... Pusti krila. Šta ti je danas?!

– Ne mogu, gospodaru, ne mogu. Tvoja mi je Vidosava krila zapalila.

Zaplaka se veliki vojvoda Momčilo. Skoči sa konja i potrča ka gradskim vratima, ali vrata bjehu zatvorena! Vidosava je, kada je počeo boj, ne samo zatvorila vrata uz pomoć dvojice stražara kojima je bacila kese dukata, nego i uhvatila Jevrosimu i zavezala je njenom kosom za stub.

– Jevrosima, sejo, pomози mi danas! – vikao je Momčilo. – Baci mi nešto da se popnem u grad!

Sestrinsko srce bilo je jače od svega. Očajna, Jevrosima se svom snagom otrgla, iščupala kosu svezanu za stub i dobacila bratu nekakav komad platna.

Uhvati se Momčilo i počе da se penje. Taman da dohvati rukom vrh bedema, dotrča Vidosava i sabljom odsiječe platno. Momčilo pade na koplja i sablje vojnika kralja Vukašina.

Još je u njemu bilo života kada mu priđe kralj. S mukom, Momčilo prošaputa:

– I tebe će izdati. Vidosava. Uzmi... moju seju. Jevrosimu. Biće ti vjerna. Junaka će ti roditi...

*

Dok su vojnici pljačkali i palili po Pirlitoru, Vidosava je, u sopstvenoj vatri, gostila kralja Vukašina. Iznosila mu hranu i vino, nakit i novac, vojvodine stvari.

Letjela je oko njega, pričala bez prestanka i smejala se.

Kralj je ćutao. Posmatrao raskošni ogromni vojvodin ogrtač, velike čizme, duge sablje...

„Kad izdade ovakvog junaka, kako neće mene izdati“.

Okrenu se i naredi da Vidosavu odvedu i ubiju.

U Skadar se kralj Vukašin vratio sa Jevrosimom, sestrom vojvode Momčila. Uskoro dobije s njom dva sina, Andriju i Marka. Marko, koji je po svemu ličio na ujaka, postane veliki i omiljen junak: u pjesmama opjevan – Marko Kraljević.

Sužnji vojvode Momčila

Kažu da se ponekad, u noćima kad svi durmitorski vjetrovi zaspu, može nazreti kako gori svijeća među ostacima grada Pirlitora. I ne samo to. Kažu još da se tada može čuti čudan, ujednačen šum, kao molitva, kao tužna pjesma.

Vojvoda Momčilo bijaše bogat vlastelin. Njemu je pripadalo mnogo seljaka u okolini Pirlitora, vojvodinog grada.

Za seljake vojvoda nije mnogo mario. Putnici i trgovci koji su mu plaćali za prolaz bili su mu zanimljiviji. Novca nije manjkalo, a jahanje Jabučila od jezera do jezera, ili lov sa braćom, bili su mnogo ugodniji od slušanja žalbi zbog vukova i gromova koji su potamabili ovce, ili grada koji je uništio ječam. Momčilo nije imao ni razumijevanja ni strpljenja, pa je sve probleme rješavao tako što bi ih – sklanjao s očiju. To jest, problematične podanike, nerijetko ni krive ni dužne, zatvarao je u tamnicu.

Tamnica je bila na dnu Pirlitora. Debelih zidova, puna okova i sprava za mučenje.

Noću, kada je grad spavao, tiho, slabašno, jer su bili iscrpljeni od gladi i mučenja, a i u strahu da ih ne čuju stražari koji su šetkali bedemima, seljaci su u tamnici pjevušili tužne pjesme o svome sužanjstvu. Tačnije, više tužili nego pjevušili.

Iako snažnih, planinskim vjetrovima isklesanih tijela, među hladnim zidinama često su i umirali, od

nepravde i tuge za svojim. Njihova tijela stražari bi izbacivali niz litice prema rijeci Tari.

Onoga dana kada je vojvoda Momčilo ubijen i kada je Pirlitor opustošen, nije ostao niko da na tamnici otvori vrata. Napadači su otišli, odneli i odveli sve što su htjeli. Stražari su ležali pobijeni. Vapaje zatvorenika iza debelih zidova nije niko mogao da čuje. Ni putnici, da ih je bilo. A nije.

Svi koji su umrli u tamnici uzalud čekajući slobodu, posvetili su se. Zato se, kažu, ponekad, u noćima kad svi durmitorski vjetrovi zaspu, može nazrijeti kako gori svijeća među ostacima grada Pirlitora i čuti čudan, ujednačen šum, kao molitva.

Đevič kamen

Ablizini izvorišta rijeke Bukovice živjela je djevojka lijepa kao vila. O njenoj ljepoti se pričalo nadaleko, pa su joj prosci bili i tri čuvena junaka, Jovan, Sekula i Gruzica.

Djevojka se dugo nećkala i na kraju, kad se jednom sva trojica pojaviše istovremeno sa svatovima ispred kuće, morala je da donese konačnu odluku.

Uz dugo dogovaranje sa majkom, djevojka izabra Jovana, najbogatijeg među njima. Začuvši odluku, prosci je prihvate i dogovore se da spoje svatove i svi zajedno pođu sa mladoženjom i mladom.

Sve je bilo dobro, u miru i veselju, dok nisu stigli na ravna Jezera. Iznenada, usred lijepog dana, dunu jak vjetar, zaljulja konje i mladiće, mladoj podiže i odnese veo. Za tren sve stade. Zapanjeni, svatovi se svi ukočiše. I vjetar zastade da osmotri bijelo lice i crne krupne oči, duboke kao jezero u ponoć.

U Sekuli i Gruzici uzavre krv. Ali i u drugim srcima u dugoj svatovskoj koloni, sada već dosta raštrkanoj.

Vjetar se pokrenu, momci povadiše sablje, sve jurnu jedno na drugo. Mladoženja i djever skočiše da brane djevojku od drugih, ali to ne beše lako. Svuda okolo padale su glave, ranjenici, krv je tekla po polju. Padoše i djever i mladoženja.

Mlada ostade sama usred velike pogibije i nesreće.

I sama poprskana krvlju i s ranama od vrhova jatagana koji su vitlali oko nje, jedva se nekako dovuče do velikog kamena.

– O Bože dragi, smiluj se na mene nesretnicu. Kamene, kamene, otvori se, primi mene siroticu u svoja nedra!

Veliki se kamen tada raspoluti, primi djevojku i opet se sastavi.

Seljaci ga, kad kraj njega nađoše mladine vjenčičić, nazvaše Đevič (djevojački) kamen.

Čobani i lovci

Minin bogaz

Mina zauze svoje staro mjesto da čeka divokoze. Jednim krajem velikog ogrtača pokri pušku, drugi kraj podmetnu ispod sebe i nasloni se na stijenu, stopi se sa njom. Tu, na jednom od najljepših vidikovaca na Durmitoru, mogao je da strpljivo čeka u zasjedi, dugo. Zapravo, dugo ili kratko, ništa Mini nije značilo. Kad se zvijer čeka, srce jedva da kuca, dah je nečujan, oči ne trepću. Samo zvijezde, nevidljive, negdje blizu vrhova. Tamo gdje bogovi odmaraju, ni vrijeme nema obaveza.

Niko nije znao kako je Mina Šamšal došao do velikog crnog, vunenog ogrtača od kog se nije odvajao ni usred ljeta, koji mu je bio i dušek i jorgan, i kabanica i maskirno odijelo. A ni on nije želio da priča o tome. Bijaše čuveni domaćin i junak. Neodvojiv od ogrtača i planine. I velikog stada ovaca.

Mina nije kao ostali seljani s prvim jesenjim danima silazio s planinskih pašnjaka u selo. Ostajao je sam sa stadom pod Crvenom gredom sve do Božića, i tek tada, po već zaleđenom snijegu, spuštao se u Pitomine, uz zvuk čaktara na ovnu predvodniku koji je o povratku javljao kilometrima unaokolo...

Do proljeća bi Mina bio kao u polusnu. Nedostajali su mu vrhovi i orlovi, nedostajala mu je njegova stijena s kojom je dremuckao izvan vremena čekajući plahe i brze divlje kozice; nedostajali su mu putnici čije je namjere mogao prozrijete i s najveće udaljenosti; nedostajao mu je miris medvjeda, i ona

slutnja da ga vrebaju oči risa. Ili jednako oprezne kao njegove – oči vučje.

Jednom je Mina Šamšal, kod Barnog jezera, uhvatio vuka golim rukama. Nije to bila lovačka priča. Vidjeli su ljudi kako lovac vješto dere vuku kožu.

Dok je njegov crni ogrtač plivao među bijelim ovcima durmitorskim kosinama, svi su se osjećali nekako sigurnije. I čobani, i pismonoše na konjima, i trgovci s primorja.

Zato, sasvim zaslužno, onaj vrh Durmitora gdje se Mina najradije nadmudrivao s divokozama, trenirao strpljenje ili jednostavno spavao opijen visinom ili vilinskim magijama, dobi ime po njemu (Minin bogaz**).

Neki kažu da im se i danas, uoči Božića, ako je lijep sunčan dan a snijeg zaleđen, učini da čuju čaktar ovna predvodnika i da vide kako između visokih smrča promiče veliki crni, vuneni plašt.

** *bogaz je turska riječ, znači tjesnac, ždrijelo, ali na Durmitoru označava i osmatračnicu, lovačku čeku*

Ćirova pećina

Na Durmitoru je nekada bilo mnogo vukova, lisica i lasica, divokoza, medvjeda, divljih svinja, divljih mačaka i risova...

Mnogo izazova za vješte lovce. A ni njih nekad nije bilo malo.

Ćiro je počeo da lovi kao dječak. Toliko je bio vješt u postavljanju zamki i gađanju lukom da je mogao, kažu, strijelu i kroz bačen prsten da provuče.

Godine su prolazile, Ćiro je krstario planinama loveći sve više iz strasti nego iz potrebe. Mnogo je divljači glavom platilo tu strast, posebno divokoze. Pele su se u potrazi za slatkim travkama po vertikalnim stijenama, vodeći Ćira na najviše durmitorske vrhove, među vile i oblake.

A vile ko vile, nisu bile oduševljene pridošlicom koja gazi njihove livadice – plesne podijume i osmatra hitre divokozice. Osmatra i gađa. Kovale su osvetu.

Jednog dana Ćiro pođe u lov sa sinom jedincom. Imali su uspjeha, ulovili dosta divokoza, ali im pobjegne ogroman divojarac. Krenuše u potjeru za njim. Divojarac ih je vodio sve dalje i sve više. Kao opčinjeni, nisu pomišljali da odustanu, iako se dan sve brže bližio kraju.

Orao je kružio iznad najvišeg vrha Durmitora i gledao kako se divojarac penje s lakoćom, gubeći se povremeno u pramenovima magle koje su vile bacale prema njemu kako bi lovcu otežale posao.

Ćiro zastade i osmotri. Bili su nadomak vrha.

– Biće naš! Idi ti na drugu stranu, pa ćeš ga natjerati pravo prema meni – reče sinu i kada mladić ode uputi se ka vrhu.

A na vrhu – ugleda Ćiro pećinu. Svuda okolo tišina. Sunce je zalazilo i mirovao je svaki listić, svaka travka. Svaki kamen spremao se za san.

Stopu po stopu, primicao se lovac. Pramičak po pramičak, primicala se i tajanstvena magla. Maglila vid. Nešto šušnu i Ćiru se učini da je divojarac šmugnuo u pećinu. Zakorači iskusni lovac u pećinski mrak, trepnu jednom-dvaput i ugleda sjaj dva oka u tami. Podiže luk i odape strijelu.

Ljudski vrisak presječe mu srce. Baci luk i potrča, al' imao je šta da vidi – sa strijelom na čelu ležao je mrtav njegov sin jedinac.

Kažu da, poslije toga, Ćiro nikada više nije išao u lov.

Najviši durmitorski vrh i danas ima dva imena: Bobotov kuk i Ćirova pećina.

Ivan do

Nadomak Crnog jezera, sakriven visokim četinarima, brežuljkast, ugnijezdio se Ivan do. Oduvijek je ovo bilo čovjeku drago mjesto. Osim ljepote, značila mu je ovdje zaštita planine i šume, blizina vode i preglednost zelene pučine, Jezerske površi.

Pretpostavlja se da je ovaj čarobni kutak dobio ime po pretku današnjih žitelja, čuvenom lovcu Ivanu.

Za njega nije bilo tajni, znao je sve o kretanju i navikama divljači na Durmitoru,

– Zna taj i nemušti jezik, jezik životinja! Kako bi im drugačije mogao nalaziti jazbine i hvatati ih na spavanju – govorili su seljani s divljenjem.

Ipak, jednom se Ivan našao u velikoj nevolji. Kako se to desilo, šta mu je omelo sluh ili njuh, teško je pretpostaviti. Tek, iskočio je iza visoke smrče na poljanče ganjajući zeca.

Desno, uspravljen i razjapljenih čeljusti, ljuljao se nervozno veliki mrki medvjed.

Lijevo, divlji vepar spremao se da juriša, reklo bi se prije na lovca uljeza nego na međeda.

Ivan podiže pušku i nanišani, ali zastade, ne znajući da li da puca prvo u vepa ili u međeda. Okretao je pušku tamo i ovamo, činilo mu se da predugo razmišlja, da će zakasniti, i najzad – opali ka grdosiji

na zadnjim nogama koja mu je bila malo bliže.

Pucanj nije uplašio zvijeri, ni jednu ni drugu. Ali, međeda je zaboljela teška rana i on se ustremi na prvog neprijatelja. Možda je pomislio da ga je ovaj nekako zubom zakačio. Nastala je žestoka borba: kandžama, očnjacima, šapama, čitavim tjelesinama. Kidale su razjarene zvijeri jedna drugu, tresla se zemlja pod njima, sve dok nisu obje, gotovo zagrljene, skončale u travi.

Ivan je, tako, spasio svoju glavu, ali i oslobodio ovaj kraj dvije velike napasti.

Stožina

Priča se (premda mnogi sumnjaju u to) da je strmi vrh Stožina (na putu ka Dobrom dolu) ime dobio po mladiću iz plemena Drobnjaka.

Elem, kažu da je Stožina bio stasit, lijep momak, lijepe građe, bistar i vrijedan. Po svemu se izdvajao od vršnjaka pa je privlačio mnoge djevojačke okice, ali se on zaljubi u jednu čobanicu iz susjednog plemena.

Razlistavala se i cvjetala ljubav mladićeve, iako, ili možda baš zato što čobanica nije bila u istom proljećnom zanosu. Na krilima nestrpljenja da zaroni u mirisna njedra, Stožina najzad od djevojke izmoli obećanje da će biti njegova. Da će mu podariti ljubav i prije svadbe. Eto, može i danas.

– Samo – reče djevojka – pod uslovom da me izneseš na ovo brdo.

Stožina pristade. Mlad sam, jak sam, mogu ja to. A ona me sigurno neće prevariti, zaključi i uprti čobanicu na leđa.

Nije to bio lak zadatak. Ali, jak motiv guraše momka i on se zaista, pod teretom, ali jedva nekako dokopa vrha. Spusti djevojku i stade da predahne, sav u znoju, teško dišući.

– Hajde sad – povika ona, – šta se skanjeraš?! Sad ili nikad.

– Pričekaj me malo, da danem dušom – jedva joj odgovori.

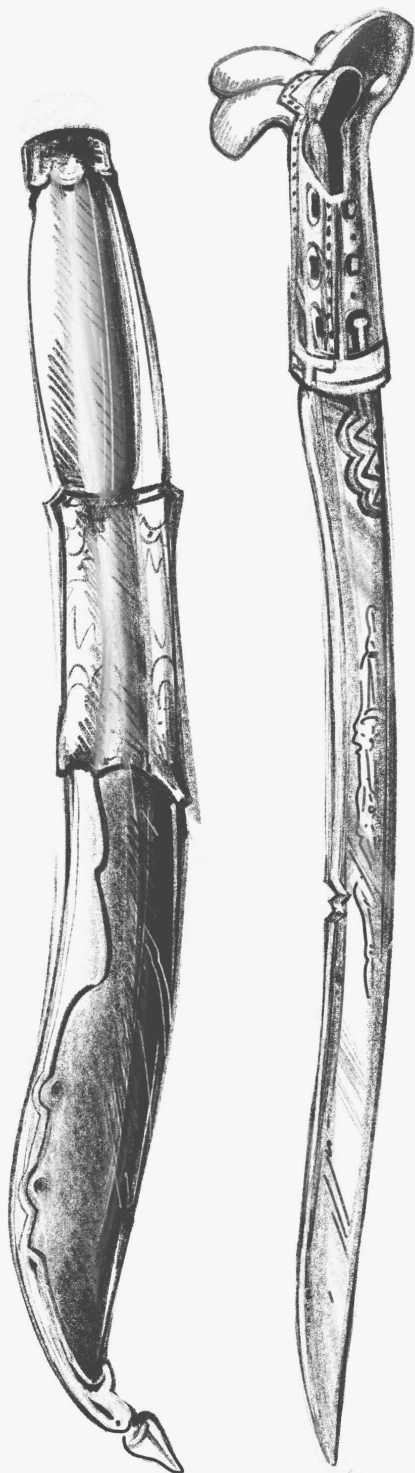

– Nijesmo se mi dogovorili za čekanje već za nešto drugo, ali kad ti ne možeš – ništa!

Djevojka se sjuri naniže, ka svom stadu, a Stožina, na vrhu brda, od umora pade na koljena i gledaše za njom, dugo, dugo...

Djevojku nije dobio, ali je barem zaslužio da vrh dobije njegovo ime :)

Doba turskih gospodara

Žužno mramorje

Nema ih više. Ni tog puta kod Donje Bukovice. Ni ta dva kamena, jednog naspram drugog, sa dvije strane puta.

A bila su dva brata Žuže, željna da se osvete nekom Turčinu za neko zlodjelo.

Napune oni puške i pođu da ga iz zasjede iznenade i ubiju. Zauzmu mjesta, iza dva kamena, na dvije strane puta kojim će Turčin toga dana, mislili su, morati da prođe.

Čekala braća tako u zasjedi čitav dan. Povremeno su dobacivali koju riječ jedan drugom preko prašnjavog puta, pričali o koječemu, a onda pade i mrak.

U neko doba noći, kao da se neko zakašlja. Pomisliše obojica, umorni i u polusnu, da se Turčin najzad pojavio, iskočiše i opališe iz pušaka. No, zapravo, ubiše jedan drugoga.

U spomen na braću Žuže, ovo mjesto nazvaše seljani Žužno mramorje.

Nema više kamenja. Ni prašnjavog puta. Samo ime traje. I priča.

Pašina voda

Vjerovatno hiljadama godina teče izvor kod sela Javorje koji se zove Pašina voda.

Pored ovog izvora, u vrijeme vladavine Osmanlija, jedan paša u proljeće razape šator, da odmara i uživa u trkama konja, ali i pokaže podanicima svoju moć. Pozove u goste vojvodu Iliju Kosorića, navodno da se o nečem dogovore, ali se dogovor pretvorio u žestoku raspravu na koju su tačku stavili pašini dželati. Glava vojvode Ilije otkotrljala se niz cvjetnu livadu.

Kako je to tada bio običaj, Turci su glavu, zajedno sa čelenkom, nabili na kolac ispred pašinog šatora. Da se vidi i da se zna.

Ponosan na svoju mladost, snagu i ljepotu, šetkaše paša oko šatora i udisaše sniježnu svježinu koju je jedan ponositi durmitorski vjetar donosio s vrhova, i opojne slatkaste mirise koje je drugi vjetrić vragolan podizao s livada.

Lik lijepe Anđelije, udovice pogubljenog vojvode Ilije, nije mu izlazio iz glave. Naredi da mu je dovedu.

Pričalo se da ljepše od Anđelije nije bilo ni među hrišćankama ni među Turkinjama. O njenom bijelom licu, sokolastim očima i gospodskom hodu govorilo se i u pjesmi: "Nema slične na svijetu".

Ali, i paša se izdvajao stasom i crnim očima. Mnoge su djevojke za njim uzdisale, borile se da uskoče makar u sjaj pašinih zjenica.

Za Anđeliju je paša pripremio bogatu večeru. Gorska ljepotica i kršni paša, ubica njenog muža, gledali su se pod vedrim nebom ljubazno, ali sa sasvim različitim mislima.

Krenuše ka šatoru. Anđa zamoli da se straža udalji kako bi se oni na miru prepustili uživanju. Uza-vrele krvi, paša joj udovolji. Ali, kada ubrzo potom krenu rukom ka lijepom bijelom licu, Anđa iz grudi izvuče nož i zari ga paši u srce. Onda mu, njegovom sabljom, odsječe glavu. Hitro zakači sablju za pojas, istrča iz šatora i skide glavu vojvode Ilije sa koca, pa skoči na vojvodinog konja koji kao da je čekao osvet-nika u blizini.

Kao vihor je Anđelija preletjela preko Jezera. U njenom dvoru u Kosorićima Ilijina majka kukala je za sinom i snahom.

– Evo ti, majko, dvije glave – spusti pred stari-com osvetnica dvije zobnice.

– Jedna je tvoga sina a moga gospodara, a druga tvog i mog krvnika. Jednu ćeš glavu oplakivati, a drugu proklinjati.

Otrča onda u sobu u kojoj su spavala njena dva sina. Sa njima se vrati u rodno selo, a jedan Anđin sin postao je kasnije novi osvetnik i novi vojvoda Drob-njaka i Pive.

Izvoru na Jezerima, kraj kojeg je sve počelo, na-rod je dao dva imena: Pašina voda i Anđin vir. Nekako je, vremenom, preovladao prvi naziv. Oni koji ga još

pamte kao Anđin, pričaju da se lijepa udovica, bježeći od potjere nakon osvete, zapravo utopila kako ne bi bila uhvaćena.

Voda sve pamti, kažu. Ona jedina i istinu o Anđi zna.

Tajni zapis i Pašina gomila

Amanastiru Dobrilovina u kanjonu Tare čuvan je zapis, napisan tajnom azbukom, u kome nepoznati autor svjedoči o životu naroda i manastirske bratije, o mljekovodu kojim im je sa Sinjajevine stizalo svježe mlijeko sa katuna ("u izobilju"), o paljenju i obnovi manastira. Muka je velika natjerala zapisničara da, na kraju hronike, ili možda tajnog pisma koje nije uspio da pošalje, doda i svoju silnu želju da izvjesnog Redžep-pašu "Bog dragi ubije po saruku i po glavi".

Da li je Bog dragi ovo doslovno razumio - teško je saznati, ali, izvjesni Redžep-paša zaista je skončao pod gomilom kamenja u selu Kosoriće. Kažu da se ta Pašina gomila i danas može razaznati, iako je pokriva ju trava i šibljje.

Redžep-paša bijaše poznat po surovosti. Skupljao je harač u Drobšnjacima tako što je uzgred sa vojskom palio, pljačkao, silovao. Drobnjaci su se bunili i žalili, slali pisma u Carigrad, sultanu, moleći da ih oslobodi napasnika i pošalje nekog drugog.

Kako bi ih umirio, u junu 1703. godine, u Kosoriće stiže Redžep-paša da svim odraslim muškarcima navodno da isprave („pasoš“). Narod nije bio toliko naivan. Pripremio je sablje za dobrodošlicu. Kod kule vojvode Ilije pobijena je, osim paše, i sva njegova pratnja.

Za ubistvo i samo jednog Turčina slijedio bi žestok odgovor turskih vlasti. Kako bi simbolično zape-

čatili plemenski dogovor da posljedice odmazde svi zajedno i podjednako snose, Drobnjaci se dogovore da svi na ubijenog Redžep-pašu bace po jedan kamen. Od oblutaka je tako nastala velika gomila, koju je vrijeme ipak oblikovalo po svojoj želji. Redžep-paša sahranjen je kasnije u Pljevljima, a sultan je ispoštovao odlučnost i slogu Drobnjaka, njihov otpor nasilju. Odmazda je izostala.

Pašina gomila traje da svjedoči o slozi. Ili o snazi molitve u zapisima nastalim tajnim pismom i u ne-skrivenoj, posljednjoj nadi u Boga dragog?

Kalčo i Smail-aga

Jednom seljaku iz Komarnice, pošto je uvijek nosio nekakve krpe na nogama, kalčine, (nazuvci od kozje dlake), dadoše nadimak Kalčo.

Kalčo i inače nije mario za svoj izgled. Bijaše nizak, neugledan, sitnih očiju skrivenih pod gustim obrvama i tvrdim čelom, ali veoma bistar čovjek.

Drobnjaci izabraše baš njega da skuplja i nosi harač Smail-agi Čengiću koji je tada stolovao u Hercegovini, u Stocu.

Kad je Kalčo prvi put, noseći harač, ušao u dvor i prišao Smail-agi, ovaj ga odmjeri pa reče:

– Zar Drobnjaci nisu imali nekog boljeg da pošalju meni u dvor, nego baš tebe izabraše?

– Ne, vala, čestiti ago, no mene poslaše tebi, a boljem će poslati boljeg od mene.

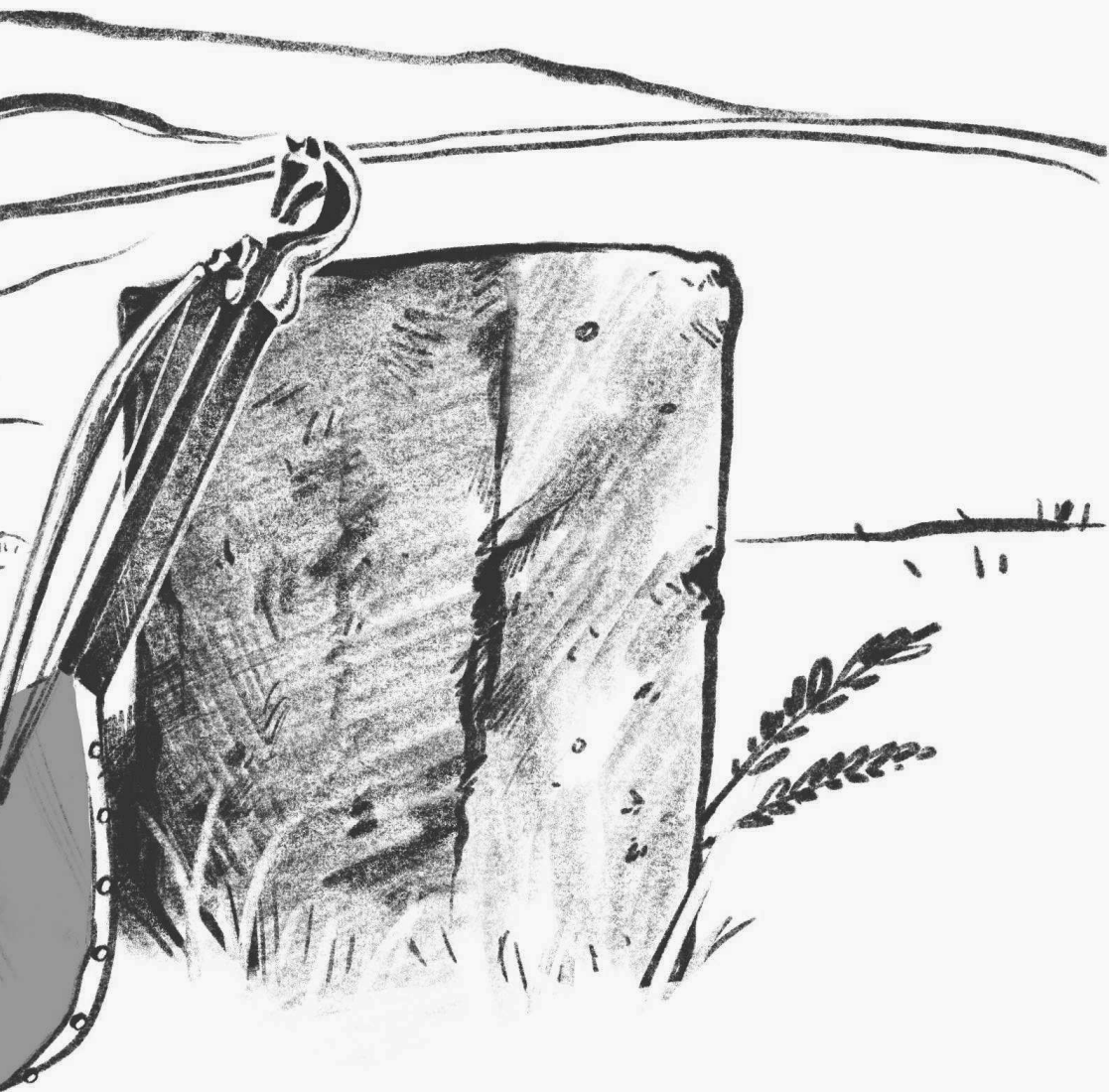
Vjerovalo se da Durmitor drži nebo. Podupire ga da se ne sruči na zemlju i na naše glave.

Vjerovalo se da su bogovi sa Olimpa bili prvi turisti. Voljeli su da baš ovdje ljetuju i odmaraju od brojnih zaduženja. Da bi uživali u pjesmi i plesu, stvorili su vile.

Potom i štošta drugo.

Čudesna ljepota Durmitora nepresušna je
inspiracija. I bogovima i ljudima.

Sadržaj

Između zmajeva i vila..... 9

Zmajevci 11

Šavnička aždaja..... 14

Čobanin i đavo15

Todor, Ružica i vile17

Prutaš – spomenik osvete 19

Jezerske vječne tajne 23

Konj crvenih krila ili: priča o Jabučilu25

Kako je nastalo Crno jezero28

Savina voda.....32

Vražje jezero34

Vrag i Sveti Ilija.....38

Zminje jezero..... 40

Zabojsko jezero 41

Kukutnja luka43

Snaga, junaštvo, strast.....45

Visoka.....47

Rasječeni kamen.....48

Herceg Šćepan i tarske vile.....50

Stradanje vojvode Momčila.....55

Sužnji vojvode Momčila63

Đevič kamen65

Čobani i lovci69

Minin bogaz71

Ćirova pećina.....73

Ivan do75

Stožina.....77

Doba turskih gospodara..... 81

Žužno mramorje83

Pašina voda.....86

Tajni zapis i Pašina gomila.....89

Kalčo i Smail-aga 91

Durmitorske legende

Izdavač

TO Žabljak

Za izdavača

Vanja Krgović Šarović

Tekst

Sonja Živaljević

Ilustracije

Nikoleta Ćorović

Dizajn i prelom

Gojko Mitrović

Lektura i korektura

Milena Čavić

Štamparija

3M Makarije

Tiraž

500

CIP - Каталогизacija у публикацији

Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-9940-9160-4-6

COBISS.CG-ID 26019332